

Doç. Dr. Yakup Karasoy, Satıraltı Tercümeli Bir Fıkıh Kitabı, Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırması Enstitüsü Yayınları: 4, Konya, 2004, 552 S.

İbnü's- Sayın adıyla tanınan Muhammed b. Sıddık b. Ali tarafından kaleme alınmış olan satıraltı tercümeli fıkıh kitabı, Doç. Dr. Yakup Karasoy tarafından incelenerek ilim âlemine sunulmuştur. Yazar bu eseri dört bölüm halinde incelemiştir: Giriş, inceleme, dizin, metindeki ayetler ve Arapça ibareler.

Yazar giriş bölümünde eser hakkında bilgi verir. Yazılış zamanı ve yeri tam olarak bilinmeyen bu eser 32 bölümden oluşmuştur. Bu bölümler: 1. *Kitâbü'r-Rada'*, 2. *Kitâbü't-Talak*, 3. *Kitâbü'r-Rec'at*, 4. *Kitâbü'l-Îlâ'* 5. *Kitâbü'l-Hul'* 6. *Kitâbü'z-Zihâr*, 7. *Kitâbü'l-Li'ân*, 8. *Kitâbü'l-İddet* 9. *Kitâbü'n-Nafakât*, 10. *Kitâbü'l-İtâk*, 11. *Kitâbü'l Mükâteb*, 12. *Kitâbü'l-Velâ*, 13. *Kitâbü'l-Cinâyat*, 14. *Kitâbü'd-Diyât*, 15. *Kitâbü'l-Kasâme*, 16. *Kitâbü'l-Ma'âkil*, 17. *Kitâbü'l-Hudûd*, 18. *Kitâbü's-Serika* ve *Kuta'u't-Tarîk*, 19. *Kitâbü'l-Eşribe*, 20. *Kitâbü's-Sayd* ve *'z-Zebâ'ih*, 21. *Kitâbü'l-Udhiyye*, 22. *Kitâbü'l-Eymân*, 23. *Kitâbü'd-Da'vâ*, 24. *Kitâbü'ş-Şehâdât*, 25. *Kitâbü Kayıtmak Danuklukdın* 26. *Kitâbü Edebi'l-Kâdî*, 27. *Kitâbü'l-Kısme*, 28. *Kitâbü'l-İkrâh*, 29. *Kitâbü Gâzîler Sözi*, 30. *Kitâbü'l-Hazr* ve *'l-İbâha*, 31. *Kitâbü'l Vasâyâ*, 32. *Kitâbü'l-Ferâ'iz*.

Satıraltı tercümeli bu fıkıh kitabı Hanefî fikhî esas alınarak ve yer yer de diğer mezheplerin görüşlerine yer verilerek tercüme edilmiştir. Eser büyük ihtimalle Hanefî mezhebinin büyük âlimlerinden Kudurî'nin "el- Muhtasar" adlı eseri esas alınarak yazılmış Arapça bir eserin satıraltı tercümesidir. Yazar bu kanaate iki eseri karşılaştırarak ulaşmıştır. Bu tespite ve eserin imlâ özelliklerine dayanarak, yazılış tarihi tam olarak bilinmeyen bu eserin, Kudurî'nin ölümünden (972 – 1037) sonraki ilk bir iki yüzyıl içerisinde yani 12. yüzyılın sonları ile 13. yüzyılın başlarında yazılmış olabileceği ihtimâli kuvvetlenmiştir.

Yazar karşılaştığı çeşitli ses, yapı ve imlâ özelliklerine giriş bölümünde 37 madde halinde yer vermiştir. Yazar metinde görülen bu imlâ özelliklerinin eserin bir Türkmen Türkü tarafından tercüme edilmiş olması ihtimalini akla getirebileceğini söylemiş ve bu imlâ özelliklerine şu örnekleri vermiştir:

1. Bugün Türkmen lehçesinde "tutsak~tussag, gitse~gisse, yatsın~yassin" kelimelerinde görüldüğü gibi "ts~ss gerileyici benzeşmesi"

çok yaygın bir ses hadisesidir ve bu metinde eksiltse anlamında *eksisse* (266b-4) kelimesi kullanılmıştır.

2. Türkmen lehçesinde bugün görülen ayınlı kelimelerin “ğ” ye dönüşmesi hadisesine, *kal'a ~ kalıa* (229b-5), *ta'n ~ taın* (20a-8), *zâyi' ~ zâyıl* (109b-7) örneklerinde olduğu gibi bu metinde de rastlanır. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde yeri geldikçe Türkmen lehçesiyle karşılaştırmalara gidilmiş ve ortak imlâ özelliklerine yer verilmiştir.

Yazar inceleme bölümünde, eserin imlâ özelliklerini ve eserde geçen uzun ünlüleri iki ayrı başlık altında incelemiştir. Yazar imlâ özelliklerini: 1. Ünlülerin Yazılışı, 2. Ünsüzlerin Yazılışı, 3. İyelik Eklerinin Yazılışı, 4. Çokluk Ekinin Yazılışı, 5. Aitlik Ekinin Yazılışı, 6. Bildirme Ekinin Yazılışı, 7. Soru Ekinin Yazılışı, 8. Hâl Eklerinin Yazılışı, 9. Şahıs Eklerinin Yazılışı, 10. Zaman ve Kip Eklerinin Yazılışı, 11. Yapım Eklerinin Yazılışı, 12. Sıfat-Fiil Eklerinin Yazılışı, 13. Zarf-Fiil Eklerinin Yazılışı, 14. Edatların Yazılışı başlıkları altında ele almıştır. Yazar, ünlülerin kelime başında, ortasında ve sonundaki yazılışlarına, ünsüzlerin hangi harflerle gösterildiğine, eklerin ise hangi harflerle gösterildiğine, ünlü uyumuna uyup uymadığına, hangi kelimeye nasıl eklendiğine ve yeri geldikçe tarihî gelişimlerine örnekleriyle birlikte yer vermiştir.

Yazar uzun ünlülerden bahsettiği kısımda tartışmalı olan Türkçede aslı uzun ünlü olup olmadığı konusu üzerinde durmuş ve bu konuda yapılmış olan çalışmalar hakkında bilgi vermiştir. Türkçede aslı uzun ünlü olduğu ve olmadığı konusunda iki farklı görüş vardır. Yapılan yeni çalışmalarda elde edilen bulgular Türkçede aslı uzun ünlünün olduğu görüşünü güçlendirmiştir. Zeynep Korkmaz bir makalesinde¹ Eski Anadolu Türkçesi metinlerinden alınan örneklere geniş bir şekilde yer vermiş ve kök hecedeki uzunluklar üzerinde durmuştur. Kök hecedeki uzun ‘ā’ ların çoklukla üstünlü elifle (̂) ve sınırlı sayıda olmak üzere üstünlü medli elifle (̃) gösterildiğini tespit etmiştir. Bu satırlı tercümede ise daha önce sınırlı sayıda örneği bulunan üstünlü medli elifle (̃) gösterilen uzun ‘ā’ lar sıkça kullanılmış ve bu şekilde 20 kelime tespit edilmiştir. Örneğin: *āz* (33b-6, 29b-4, 212a-2), *bār* (5a-5, 27a-4, 190b-4), *kān* (22b-3, 62b-4, 206b-1), *kāzmaq* (11b-7), *şān* (13a-6, 211b-8), *yāş* (240b-6). İkinci hecede de aynı şekilde (üstünlü medli elifle) gösterilen uzun ‘ā’ lara rastlanır. Yazar bu imlâ özelliğine sahip 16 kelime tespit etmiştir: *āgaç* (224a-2), *bugday* (164a-7), *ıraq* (17a-8, 51b-2), *uzak* (34b-4) v.b. Ayrıca daha önce örneğine rastlanılmamış olan uzun ‘e’ lerin üstünlü medli elifle (̃) gösterildiği

¹ Zeynep Korkmaz, “Eski Anadolu Türkçesinde Aslı Ünlü (Vokal) Uzunlukları”, Türk Dili Üzerine Araştırmalar I. Cilt, TDK Yayınları, Ankara 1995, s. 448.

14' ü ilk hecede 10' u da ikinci hecede olmak üzere 24 kelime tespit edilmiştir. Bunlardan bazıları: *bekçi (134a-1)*, *kelür (65b-7)*, *ten (29b-5)*, *seksen*

(26a-8), *tilek (227b-4)*, *üleş (213b-5)*. Yazar diğer ünlülerin de metinde nasıl gösterildiklerine örnekleriyle birlikte yer vermiştir. Metinde uzun ünlü oldukları kesin bir imlâyla gösterilen kelimeler ile bugünkü Türkmen lehçesinde yer alan kelimeler mukayese edilmiştir. İlk hecesinde uzun ünlü bulunan ve Türkmen lehçesinde de aynı şekilde gösterilen 40 kelime tespit edilmiş ve uzun ünlüler arasında bir paralellik olduğu sonucuna varılmıştır.

İnceleme bölümünden sonra eserin gramatikal dizinine yer verilmiştir. Bu bölümde *Kutadgu Bilig'* in indeksi esas alınmıştır. Dizinde, metinde geçen her kelime anlamlarıyla birlikte yer almıştır. Dizinden sonra metinde geçen Arapça ibare ve ayetlerin metnin hangi sayfasında geçtiğine ve hangi ayetten alındığına yer verilmiştir. Eserin tıpkı basımı ise çalışmanın sonuna konulmuştur.

Eserin imlâ özellikleri açısından ayrıntılı olarak incelenmiş olması ve bazı tespitlere ulaşılması, ayrıca her kelimenin aldıkları eklere göre yer aldığı ayrıntılı bir dizine ve eserin tıpkı basımına yer verilmesi okuyucuya büyük kolaylık sağlamış ve bu çalışmanın önemini ortaya koymuştur.

Özlem DEMİREL